

Översikter och meddelanden

Makt och representation i deliberativa processer: om den diskursiva demokratis möjligheter och problem

En av den moderna sociologins och demokratiteoriens mest strävsamma begreppspar är Ferdinand Tönnies *Gemeinschaft* och *Gesellschaft*. Enligt Tönnies tes om europeisk modernisering och rationalisering sker en successiv förflyttning från den förra samhällsordningen, som baseras på "family and guild," till den senare, som baseras på "rationality and calculation." *The Concise Oxford Dictionary of Sociology* sammanfattar begreppen:

Gemeinschaft was the world of close, emotional, face-to-face ties, attachment to place, ascribed social status, and a homogenous and regulated community. *Gesellschaft* has come to be linked with urbanism, industrial life, mobility, heterogeneity, and impersonality. (s. 196)

I det praktiska politiska livet och i våra vardagliga sociala relationer finns givetvis inslag av båda begreppen. De är alltså att betrakta som hypotetiska samhällstillstånd eller idealtyper. Men det faktum att begreppen är idealtyper betyder inte att de är utan signifikans; begreppen har i stor utsträckning strukturerat debatten kring samhällets ontologiska status och funktionssätt. Så talar exempelvis Durkheim om organisk (modern) och mekanisk (traditionell) solidaritet. Weber kontrasterar status och livsform med intressen och grupper. Också Talcott Parsons distinktion mellan universalism och partikularism växte ur Tönnies grundläggande begreppspar. Utifrån ett generellt socialhistoriskt perspektiv förknippas traditionalism med *Gemeinschaft* och modernitet med *Gesellschaft*.

Ett grundläggande problem med dessa distinktioner är att den förra begreppskategorin förefaller hänge sig till en hopplös utopism och moralism, medan den senare ter sig överdrivet cynisk, teknokratisk och deterministisk (Alexander 1991:157). Jag vill påstå att merparten av modern demokratiteori har ägnats åt att studera demokratis formella arrangemang; ett studium som växt ur den senare kategorin. Enligt denna syn handlar politiken om maktfördelning och balanseringen av materiella resurser: "It is means that count, not ends. It is concrete goals that matter, not the moral frameworks that can possibly frame them" (Alexander 1991:158). En avgrund tycks därmed öppna sig mellan deskriptiva och preskriptiva teoretiker. Resultatet är att studier som söker kartlägga demokratis verkliga tillstånd sällan talar om demokratis möjligheter, medan studier som söker formulera demokratis möjligheter bortser från dess verkliga tillstånd. Inte sällan sammanblandar man det normativa *bör* med det empiriska *är*. Så hävdar exempelvis många normativa teoretiker, att om det politiska livet inte präglas av fullständigt deltagande, så är det antingen egoistiskt eller instrumentellt, eller både och. Intressen manövrerar ut värden. På ett liknande sätt immuniserar empiriker sina studier från vad man betraktar som störande normativa inslag. Den normativa teorin förlorar så sin verklighetsförankring, medan den empiriska står utan en värderingsgrund och därmed utan kvalitativa måttstockar.

Den demokratisyn som analyseras i denna artikel går under benämningen "diskursiv demokrati" och åsyftar en demokratimodell bestående av deltagande, kommunikativt handlande, förnuft och kritisk teori (Dryzek 1990:ix).¹ Tron på den diskursiva demokratin skall, som en välvillig bedömare uttryckt saken, betraktas som "aspirational and critical

rather than celebratory and descriptive" (Sunstein 1988:1549). Detta betyder inte att diskursiva system eller praktiker inte alls existerar, bara att de inte existerar i idealform. Det förefaller därmed fruktbart att söka utvärdera ett antal verkliga försök att förverkliga en diskursiv demokrati; försök som inte helt uppfyller de krav som idealtypen ställer, men som i någon mån har som syfte att driva politik med det rationella samtalet som ledstjärna. Det handlar om att söka upp skevheter i processerna och på så vis diagnostisera den diskursiva demokratins tillstånd. Förhoppningsvis kan en sådan diagnos ge en fingervisning om eventuella tillkortakommanden och sedan ligga som grund till en omvärdering eller modifiering av idén i sig. Syftet med den här artikeln är att med hjälp av inlänat empiriskt material, i form av Jane Mansbridges (1980) fallstudie av ett stadsmöte i Vermont, undersöka hur en demokratisk institutions funktionssätt och struktur påverkar de individer som verkar inom den. Jag avser att dokumentera de processer i vilka individerna ingår, att analysera hur de politiska institutionernas struktur bidrar till att förändra åsikter och identiteter och på så sätt säga något om demokratins kvalitativa aspekter. Min arbetshypotes är att man kan förvänta sig eller misstänka att den politiska processen i varierande grad präglas och undermineras av strategiskt och manipulativt beteende, problem i form av kollektivt handlande och skevheter vad gäller reellt politiskt inflytande.

I det första avsnittet skisseras en grundläggande analytisk-teoretisk struktur bestående av centrala demokratiteoretiska begrepp. Det är inte fråga om att konstruera, eller ens rekonstruera, en hel begrepps värld som sedan tjänar som plattform för formuleringen av argument. Inte heller kommer jag att genomföra någon renodlad begreppsanalys i etymologisk mening. Det är snarare fråga om att analysera och sortera begrepp som kan hjälpa oss att fånga de underliggande principer och antaganden som informerar två demokratisyners mest grundläggande struktur. Viss möda ägnas åt att skilja mellan realism och idealism, pluralism och diskursiv demokrati, materiell och

intersubjektiv struktur, gemensamma och motstridiga intressen, universalism och partikularism, deskriptiv och substantiell representation och så vidare. Diskussionen kretsar kring skillnaden mellan materiell och intersubjektiv struktur, med tonvikt på den senare vilken ju utgör den diskursiva demokratins hörnpelare. Man skulle sammanfattningsvis kunna säga att begreppsformuleringen tjänar som både startpunkt och ramverk. Det teoretiska avsnittets uppgift är således att fungera som en uppställning riktmärken ämnade att vägleda kursen genom fallstudien.

I det andra avsnittet analyseras Jane Mansbridges detaljerade analys av ett stadsmöte i Selby i den amerikanska delstaten Vermont på 1970-talet. Mansbridge visar i sin studie att idén om stadsmöten i praktiken är behäftad med vissa tillkortakommanden. På ett generellt plan kan problemet formuleras som att stadsmötets procedurer, som bygger på vad Mansbridge kallar "unitary democracy", döljer reella intressekonflikter. Slitningar finns, men maskeras på olika sätt för att undvika konfrontation och splittring, vilket i sin tur resulterar i en bekymmersam insider-outsider problematik som ställer krav på konformism och homogenisering. I min analys använder jag mig dels av en kraftigt reducerad nationalekonomisk teoribildning, dels av en idéanalytisk tolkning av Aristoteles syn på vänskap och statsbildning.

1. Teoretisk analysram: två demokratisyner

(a) Realism/pluralism och idealism/diskursiv demokrati

Hur skall vi sörja för att det politiska beslutsfattandet blir ett forum för att fastställa det gemensamma bästa i stället för en arena där egoister kämpar för att vinna så stora personliga fördelar som möjligt? (Björklund 1991b:82)

Så sammanfattar en bedömare Jürgen Habermas generella frågeställning i *Theorie des kommunikativen Handelns* från 1981. Fråge-

ställningen gäller problemet med det kollektiva handlandets logik. Enligt så kallade realister utesluter kampen om materiella resurser mellan egoistiska aktörer genuint samarbete i det gemensamma godas tjänst. Den teoretiska utgångspunkten är Mancur Olsons (1965) problemdefinition där aktörernas egenintresse är en konstant och exogent given disposition.² Huruvida samarbete överhuvudtaget är möjligt beror på vad Olson kallar "selective incentives": aktören väljer samarbete om han eller hon kan komma i åtnjutande av vissa fördelar utan att bära kostnaderna. Föreställningen om förändrade dispositioner ("tastes") diskvalificeras från teorin. Överfört till det politiska livet består den politiska processen av ett fortlöpande preferensutbyte. Som viktigaste aktörer identifieras intressegrupper vars målsättning är att aggregera medborgarnas preferenser och se till att dessa reflekteras i den förda politiken. Politiken reduceras så till "one more environment within which egoistic interests can be pursued" (Alexander 1991:158). Vi kan kalla denna demokratisyn för "pluralism" eller "interest group liberalism" (Sunstein 1988 resp. Barber 1984).

Pluralismen är inte en normativ demokrati-teori, utan gör anspråk på att vara just realistisk. Det realistiska epitetet förtjänas genom antagandet att det alltid kommer att finnas motstridiga intressen som inte kan lösas substantiellt, dvs. lösas med hänseende till intressenas innehållsliga kvalitet. Alla medborgarintressen betraktas istället som lika värdefulla eller lika legitima: "each shall count as one, and none for more than one" (Mansbridge 1980:6). Politikens uppgift är inte att sortera och utvärdera intressen utifrån någon universell måttstock om det gemensamma goda, utan tvärtom att institutionalisera procedurer eller strukturer som är neutrala vad gäller intressenas innehållsliga värde. Politiken får då följande gång: drivna av sina egenintressen söker medborgare tillfredsställa sina intressen vilka i sin tur tillmötesgår av politiker som vill vinna val. Genom detta slags politiska byteshandel av själviska preferenser uppstår så beslut som speglar ett jämviktstillstånd

mellan individuella intressen. Här ligger beslutens legitimitet.

Mot denna analys vänder sig idealister som hävdar att kunskap, institutioner, diskursiva processer och relationer visst möjliggör genuint samarbete. Ett grundläggande antagande för idealisten är att alla intressen *inte* är lika värdefulla. Demokratiska beslut kan inte betraktas som den enkla summan av ett antal tillfredsställda intressen. Politiken kan därför inte heller inta en neutral position gentemot tvivelaktiga eller direkt odemokratiska preferenser, även om de speglar majoritetens intressen, och samtidigt behålla sin legitimitet.³ "A pluralist system," skriver Sunstein (1988: 1544), "is indifferent among preferences, so long as force and fraud are not involved; because it disregards the sources and effects of bad preferences, such a system will produce unacceptable results." Intressenas värde kan enligt denna syn inte fastställas a priori: "A significant purpose of politics may be to reveal objectionable preferences as such through processes of political discussion and debate" (Sunstein 1988: 1543). Deliberation som process definieras bäst som en process som uppmuntrar och gör det möjligt för olika parter i en eventuell dispyt att se på saken ur deras motståndares perspektiv (Macey 1988: 1673). Frank Michelman (1988: 1507) uttrycker det som att individer kan "communicate such material in ways that move each other's views on disputed normative issues towards felt (not merely strategic) agreement, without deception, coercion, or other manipulation."

Kontinuerlig interaktion mellan aktörer inom kommunikativt välstrukturerade institutioner antas alltså kunna transformera egenintresset och möjliggöra formuleringen av gemensamma identiteter och intressen. Så hävdar exempelvis Jane Mansbridge (1993) att politisk kommunikation, under gynnsamma omständigheter, är en dynamisk process under vilken individer upptäcker och modifierar sina preferenser i ljuset av andra människors behov och intressen. Det är just avsaknaden av ändamålsenligt utformade "diskursiva sfärer" som devalverar demokratin. Enligt denna syn finns möjligheten att intressen formas endo-

gent, dvs. de föds av själva interaktionsprocessen. Intressena kan sägas vara indeterministiska konsekvenser av processens dynamik. Hade demokratin varit utrustad med dylika institutioner måste Olsons problem omdefinieras, eftersom den exogena konstanten "egoism" inte längre kan betraktas som en oföränderlig disposition. Vi hävdar nu istället att egoismen kan vara mer eller mindre stark; inslag av egoism varierar beroende på interaktion.

Centralt för denna demokratisyn är föreställningen om en social identitet, vilken kan förekomma i pluralis – vi kan ha olika starka identiteter "samtidigt". Alexander Wendt (1994:385) skriver: "Social identities have both individual and social structural properties, being at once cognitive schemas that enable an actor to determine 'who I am/we are' in a situation and positions in a social role structure of shared understandings and expectations."⁴ Under interaktionsprocesser är den sociala identiteten i konstant rörelse; dess eventuella konstans varierar beroende på sammanhanget, till skillnad från den rationalistiska synen enligt vilken identiteter är stabila och inte märkbart förändras inom processen; de är a priori givna.⁵

(b) Egenintresse och gemensamt intresse

Den intressanta frågan gäller givetvis hurvida den sociala identiteten genererar egenintressen eller gemensamma intressen. Enligt Wendt definieras egenintresse och gemensamma intressen bäst som den grad av identifikation som den sociala identiteten medger. Resonemanget bygger på att identiteten kan tolkas som ett "continuum from negative to positive." Tankegången kan illustreras med hjälp av en enkel figur.

Den diskursiva demokratis möjligheter beror till stor del på möjligheten att förflytta sig högerut i figur 1. Utan ett visst mått av positiv identifikation kommer intressen definieras utan hänsyn till den andre som snarast betraktas som ett objekt att manipulera för egen vinnings skull ("andra = hot mot jaget"). Min ut-

Negativ identifikation – Positiv identifikation	
Andra = hot mot jaget egenintresse	Andra = jag-utvidgning gemensamt intresse

Figur 1. Social identitet: "identifikation med andra individer":

gångspunkt är att individer befinner sig på olika platser på identifikationsskalan i figur 1 beroende på de omständigheter (t.ex. fråga, tidpunkt, plats, materiella förutsättningar) under vilka individerna verkar. Individerna kan motiveras av såväl egoistiska som solidariska lojaliteter. Jag uttalar mig således inte om hurvida människan "av naturen" antingen är ond eller god, utan nöjer mig med att konstatera att människan ibland handlar egoistiskt, ibland altruistiskt. Inget av dessa beteendemönster kan fastställas a priori; vilket sinnelag som tar överhanden måste betraktas som en öppen fråga. Identiteter och intressen betraktas således som "dependent variables endogenous to interaction" (Wendt 1994:387).

En förtjänstfull teoretisk diskussion (om än med inslag av empiriska observationer) om det gemensamma intresset vis-à-vis egenintresset förs av David Hume i *An Inquiry Concerning the Principles of Morals* från 1752. Hume skriver om egenintresset:

Det finns en princip som antas vara förhärskande i vida kretsar och som ytterst är oför- enlig med allt vad dygd och moralisk känsla heter (...) Principen säger att all välvilja mot andra är rent och skärt hyckleri, vänskap ett bedrägeri, samhällssolidaritet ett narospel, plikttrohet en snara för att försäkra sig om tillit och förtroende, och att vi alla i grund och botten bara följer våra egna privata intressen, samtidigt som vi bär dessa fagra förklädnader för att få de andra att vara mindre på sin vakt och i än högre grad utsätta dem för våra ränker och intriger (...) I grund och botten vägleds den generösaste fosterlandsvän och den gnidigaste girigbuk, den tappreste hjälte och den fegaste kruka i allt sitt handlande av samma hänsyn till den

egna lyckan och välfärden. (Hume 1992: 308-9)

Den egoistiska hypotesen ger enligt Hume uttryck för ett behov av filosofisk enkelhet. I det verkliga livet finns onekligen egenskaper som problematiserar hypotesen att all mänsklig aktivitet grundar sig i ett eller annat slags egoism. Till sådana icke-egoistiska egenskaper hör välvilja, generositet, kärlek, vänskap, medlidande och tacksamhet. Hume anför exemplet om hur ömheten för avkomman är i stånd att utmanövrera de starkaste egoistiska motiv: "Vilka själviska intressen kan tänkas vara vägledande för en älskande mor, som mister sin hälsa till följd av den outröttliga omvårdnaden om sitt sjuka barn och som sedan tynar bort och dör av sorg, när hon genom barnets död blivit befriad från det slaveri som vården innebar?" (1992:312). Vidare frågar sig Hume om vi inte önskar vår vän välgång även om vi inte själva direkt kan delta i den. Enligt Hume visar dessa och "tusen andra exempel" att en allmän välvilja visst förekommer i det sociala livet; något reellt egenintresse förbinder inte modern vid sitt barn eller vännen vid sin vän. I själva verket förefaller det som att den oegennyttiga välviljan utmärks av större enkelhet än den som betraktar all vänskap och humanitet som kosmetisk egoism.⁶ För egen del tycks mig föreställningen om ett förhärskande egenintresse lika tvevelaktig som föreställningen om en förhärskande rationalitet i mänsklig ekonomisk aktivitet. Är det inte åtminstone lika uppenbart att människan dagligen gör uppoffringar för andra som att människan dagligen utför egoistiska handlingar?

Mot allt detta kan invändas att modern och vännen kan visa genuin humanitet, men att deras beteende rör familjelivet eller det liv som inte styrs av politiska och ekonomiska fördelar, ty varken familjen eller sällskapslivet styrs av sådana betänkan. Enligt exempelvis Richard Epstein (1988) visar diskursiva antaganden om att individer kan stå utanför sig själva och offra sina kortsiktiga privata intressen till förmån för allmänintresset, att de med argumentens hjälp kan övertyga indivi-

der om position A's rimlighet och position B's orimlighet, att medborgare kan erkänna sina misstag och anpassa sig efter sina medmänniskors objektiva bedömningar att den diskursiva demokratisynen är en "uneasy cross between aspiration and description." Ur ett deskriptivt perspektiv hoppas även Epstein att deliberation och eftertanke vore politikens kännemärke, men deskriptivt finns det enligt Epstein alltför många bevis som talar för att situationen är just så som pluralisterna beskriver den; dvs. "ceaseless compromises between competing factions, none of which would pay a nickel to advance the common good, even if they could identify it. It does not take an elaborate empirical study to note the powerful influence that individual self-interest exerts over politics" (Epstein 1988: 1637).⁷

Faktum är att om Epstein valt att betrakta just "elaborate empirical studies" skulle han finna att egenintresset inte alls styr det västerländska politiska livet i den utsträckning som så många intuitivt verkar tro. I Sverige har exempelvis Leif Lewin (1988) gjort en sammanställning av amerikansk och europeisk statsvetenskaplig forskning som avhandlar just frågan om det är egenintresset eller allmänintresset som dominerar det politiska livet. Lewins arbete består i stor utsträckning av att gå tillbaka till auktoritativa tidskriftsartiklar och undersökningsrapporter för att undersöka vilken egentlig empirisk grund som finns för antagandet om ett förhärskande egenintresse i västerländsk politik. Tvärt emot Epsteins tvärsäkra syn på egenintressets makt över politiken visar Lewins sammanställning att det inte alls finns någon direkt, a priori given koppling mellan egenintresse och politiskt beteende.

Enligt den empiri som Lewin redovisar röstar inte väljarna främst efter plånboken utan i enlighet med en uppfattning om ett allmänintresse; politikerna är inte främst röstmaximerare utan försöker förverkliga sina politiska program; och byråkraterna är inte främst budgetmaximerare utan söker i första hand lojalt implementera politiska beslut. Vad gäller väljarnas egenhypotes har Paul Meehl (1977) visat att om man utgår från public-choice-teore-

tikernas (Downs, Buchanan m.fl.) antagande om egoistiska väljare måste valdeltagande överhuvudtaget betraktas som synnerligen irrationellt. Om man som enskild individ inte nämnvärt kan påverka valutgången finns inte heller något övertygande skäl att rösta: att rösta är att delta i en makroprocess som inte kan sägas vara en särskilt lönande sysselsättning (Lewin 1988:57). Kostnaden (eller ansträngningen) motsvaras inte av nyttan (eller utbytet).⁸ I sitt sökande efter en förklaring till varför människor trots allt går till valurnorna kom Meehl fram till att den amerikanska väljaren drivs av en "sociotropisk" inställning: folk röstar på det alternativ som de tror bäst gynnar samhället som helhet.⁹

I de studier – återgivna och sammanfattade i Lewin – som behandlat det europeiska valbeteendet ger en liknande bild av väljarna som icke i första hand egoistiska. David Butler och Donald Stokes har sedan 1950-talet studerat brittiskt valbeteende och konkluderar att väljare inte byter parti beroende på den egna ekonomiska situationen. De skriver: "The ebbs and flows of the party tide have, for example, been far greater than the numbers of people who have entered or left the ranks of the unemployed" (Lewin 1988). Däremot visar Butler och Stokes valundersökningar att särskilt *betalningsbalansens* tillstånd hade ett tydligare samband med väljarsympatierna, vilket alltså stödjer hypotesen om att väljarnas röstningsbeslut grundar sig mer på en uppfattning om samhällsekonomin tillstånd i stort än på privatekonomiska förhållanden. Vad gäller Sverige har Sören Holmberg kunnat påvisa att väljarna tar partipolitiska hänsyn när de uttalar sig om privatekonomiska förändringar; så hävdar exempelvis övertygade socialdemokrater i större utsträckning att de fått det sämre under den borgerliga regeringen än socialdemokrater med svagare partisympatier. Holmberg skriver: "[D]en centrala sammanbindande länken när det gäller hur ekonomiska förändringar påverkar väljarbeteendet är inte i första hand den kortsiktiga ekonomiska egennyttnan utan väljarnas ekonomisk-politiska bedömningar av samhällsekonomin och av de olika partiernas ekonomiska politik"

(Holmberg 1984: 129ff i Lewin 1988). På samma sätt har Holmberg, genom att studera attityder bland villaägare och hyresgäster om villaägarna skulle få behålla sin avdragsrätt kunnat visa hur ideologiska uppfattningar kan ha större betydelse än egenintresset: vissa villaägare visade förståelse för att avdragsrätten måste begränsas medan vissa hyresgäster hävdade att villaägarna borde få behålla sin avdragsrätt (Holmberg 1981:264ff i Lewin 1988).

Sammanfattningsvis kan man säga att det omfattande empiriska material som den moderna forskningen producerat visar att en strävan att främja allmänintresset ("den sociotropiska hypotesen") utgör en bättre förklaring av röstningsförfarandet än en strävan att främja egenintresset ("plånbokshypotesen"). Egenintressehypotesen framstår därför som "a good hypothesis facing resistant data" (Lewin 1988:78, citerar Michael Lewis Beck).

Det teoretiskt och empiriskt öppna ställningstagande i frågan om det kollektiva handlandets logik som tecknats ovan tycks mig vara rimligt. Dessutom öppnar det upp för möjligheten att undersöka i vilken utsträckning olika institutionella arrangemang förmår besvara den fråga som Habermas ställde i inledningen av detta avsnitt, dvs. hur vi skall sörja för att det politiska beslutsfattandet blir ett forum för att fastställa det gemensamma bästa i stället för en arena där egoister kämpar för att vinna så stora personliga fördelar som möjligt. Det bör dock påtalas, i anslutning till figur 1 ovan, att det är problematiskt att betrakta social identifikation som något odelat positivt. Ty såväl chauvinistisk nationalism som extremistorganisationer av olika slag visar ofta (om inte alltid) på förekomsten av, eller åtminstone föreställningen om, social identifikation eller gemenskapsband medlemmarna emellan. Dessutom är det ett felslut att likställa individualism med egoism och kollektivism med altruism; kollektivism är väl förenlig med egoism ("kollektiv egoism") och individualister kan mycket väl handla altruistiskt ("individualistisk altruism"). Det finns inget som garanterar att social interaktion le-

der till demokratiskt och solidariskt beteende; i själva verket kan det vara precis tvärtom. Som Stephen Holmes (1993:179) skriver: "It is only through intense social interaction, for example, that human beings acquire their worst follies and fanaticisms: the capacity for intolerance or racism would never flourish in presocial isolation (...) Those who overcome self-interest are not necessarily benevolent or humane".

(c) materiell och intersubjektiv struktur

När vi studerar vilken institution eller struktur som bäst gynnar en diskursiv politik i det gemensamma godas tjänst, måste vi enligt min mening skilja på två sorters strukturer: dels den materiella strukturen dels den intersubjektiva strukturen. Den materiella strukturen består av formella rättigheter, konstitutionella praktiker, socioekonomiska förhållanden som levnadsstandard och utbildning. Den intersubjektiva strukturen består av mer svårkvantifierbara faktorer som förståelse, perceptioner, social kunskap, informella regler och psykosociala relationer. Dessa två strukturer skall inte förstås som helt separata. Det finns ingen entydig eller allmängiltig logik som avgör vilken struktur som är primär.

Tonvikten i den här framställningen kommer dock att ligga på den intersubjektiva strukturen. Anledningen till detta är att den intersubjektiva strukturen, som jag kommer att visa i åtföljande kapitel, i stor utsträckning bestämmer i vilken mån individer kan uppnå något som liknar samförstånd. Genom att byta ut begreppet 'stat' mot begreppet 'individ' kan en av Wendts teser belysa vad jag menar. Wendt skriver: "The greater the degree of conflict in a system, the more the [individuals] will fear each other and defend egoistic identities by engaging in relative gains thinking and resisting the factors that might undermine it" (Wendt 1994:389). En teoretisk utgångspunkt är att praktiken eller interaktionen kommer att forma identiteter och intressen. Identitets- och intresseformering betraktas inte enbart som exogena variabler, utan även som endogena. Istället för att byta en endimensionell

syn mot en annan, görs således ett försök att förstå den politiska processen med hjälp av en empiriskt mer godtagbar tvådimensionell syn, där exogena och endogena variabler uppträder i växelverkan med varandra.¹⁰ Vidare förutsätts att all social aktivitet i någon mån präglas av en intersubjektiv struktur samt att denna kan förändras och manipuleras. Och eftersom det är aktörernas interaktion som styr den intersubjektiva strukturen handlar det här om att aktörernas åsikter, intressen och föreställningar kan förändras, både självmant och genom manipulation.

Den diskursiva demokratins främsta kännetecken är alltså tron på människors kapacitet att genom deltagande och diskussion förändra sina identiteter och intressen och därmed sina politiska preferenser. Benjamin Barber (1993: 69) skriver:

Democratic politics is transformative, and it is its capacity for civic self-transformation (among other things) that distinguishes it from despotism. *Democratic participation turns self-interested private beings into citizens with a concern for the community* (...) In the absence of a *language of civic transformation*, we cannot escape the prison of heteronomy that is invariably established by the language of opinion, interest, and radical individualism.

Political judgment is necessarily rooted in common deliberation and occurs only when citizens are joined together ... it is a social and political faculty depending on political interaction, rather than — as it has often been depicted from Kant to Arendt — an exclusively cognitive faculty.

Barber hävdar inte att den egensinnige egoisten förvandlas till omtänksam altruist så fort han ägnar sig åt politisk deliberation. Det är snarare en fråga om att minska avståndet mellan de båda extrempositionerna (egoist kontra altruist). Inte heller hävdar han att intressen utelämnas eller förlorar sin relevans inom den deliberativa processen. Privata intressen, skriver Sunstein, förblir "relevant inputs into politics" men politikens primära funktion är inte att implementera dessa. Han skriver vidare att "[p]olitical actors are not supposed to come to

the process with preselected interests that operate as exogenous variables. The purpose of politics is not to aggregate private preferences, or to achieve an equilibrium among contending social forces. The (...) belief in deliberation counsels political actors to achieve a measure of critical distance from prevailing desires and practices, subjecting these desires and practices to scrutiny and review" (1988: 1548-9).

Den grundläggande tankegången för både Barber och Sunstein är alltså att politiken rymmer ett slags transformativ dimension. Politiken liknas inte vid en marknadsplats dit man fraktar sina preferenser för implementering, utan beskrivs snarare som en lärande institution som ger deltagarna en möjlighet att med hjälp av information och diskussion distansera sig själva och forma sina preferenser i samspel med andra (Sunstein 1988:1545).¹¹ Vi närmar oss därmed ett annat centralt begrepp inom politisk teori, nämligen universalism och partikularism.

(d) Universalism och partikularism

I sin diskussion om de verkliga tingens kvaliteter försöker Aristoteles påvisa skillnaden mellan begreppen universalism och partikularism: "Now of actual things some are universal, others particular. I call universal that which is by its nature predicated of a number of things and particular that which is not; 'man', for instance, is a universal, Callias is a particular" (Alexander 1991:163). När vi refererar till Callias som en 'man' bedömer vi honom efter universella kriterier som går utöver Callias särskilda situation. Vi kan på så sätt jämföra Callias handlingar med andras och utveckla ett kritiskt perspektiv. Detta till skillnad från om vi begränsar oss till att jämföra Callias med Callias. Vad gäller normativa system, skriver Alexander (1991:164): "To the degree that normative orientations are more neutral, less diffuse and more other-oriented, they are more universalistic." När det gäller sociala relationer och samarbete skiljer vi på specifika-exklusiva interaktionsmönster och generella-inklusive interaktionsmönster.

Enligt det förra mönstret handlar man utan generella principer, man förlitar sig enkom på det egna omdömet och bemöter andra med fördomar. Enligt det senare är det precis tvärtom, man hänvisar till generella principer, värdesätter andras åsikter och bemöter andra med tolerans. Alexander skriver vidare:

When they act for self-interest alone without reference to higher laws, when they accept capricious authority without demanding justification or when authorities refuse to recognize the legitimacy of demands for justification when they are made – in all these situations actors are behaving in particularistic rather than universalistic ways. (1991:166)

Idén finns allmänt formulerad i den socialpsykologiska litteraturen, där George Herbert Meads (1934) teori om "den generaliserade andre" blivit tongivande. Genom lek utvecklar ett barn en förmåga att först ta den andres roll och sedan internalisera den. Först sker universaliseringen genom socialisering bortom sig själv, sedan bortom familjen och så vidare. På så sätt kan man inta en kritisk attityd gentemot sig själv: man jämför sig själv med en generaliserad referens, man betraktar sig själv utifrån ett universellt perspektiv, man "konverserar med en allmän anonym motpart." Jaget präglas på så sätt av en viss överstiglighet – jag kan ställa mig utanför mig själv och bedöma mina handlingar utifrån en uppsättning gemensamma eller allmänna normer och attityder. Här ligger givetvis grunden till självkritik.

(e) Allokativa och auktoritativa resurser

I och med att vi förväntar oss att aktörernas identiteter eller självuppfattning och intressen förändras, talar vi om vad Steven Lukes kallat maktens tredje ansikte. Vissa individers handlingar är avsedda att förändra andra individers intresseuppfattning: partikularistiska identiteter och intressen skall ersättas av universalistiska. Transformationen involverar därmed makt i Lukes mening. Om den materiella och intersubjektiva strukturen betraktas som maktstrukturer, och vi försöker definiera dess innehåll, finns vägledning i Anthony Giddens

maktbegrepp. Makt skall enligt Giddens förstås som en 'transformativ kapacitet', dvs. "the capability to intervene in a given set of events so as in some way alter them" (Giddens 1985:7). Typexempel på sådan maktutövning är en lantbrukare som i kraft av att vara jordbruksutskottets ordförande driver igenom ett förslag om ökade jordbrukssubventioner eller en statsminister som genom kompromisser med andra partier undslipper nyval. Giddens maktbegrepp är intimt förknippat med resurser: "[P]ower must be related to the resources that agents employ in the course of their activities in order to accomplish whatever they do" (ibid). Resurserna är av två slag: 'allokativa resurser' och 'auktoritativa resurser'. Den förra inbegriper materiella ting, den senare "the means of dominion over the activities of human beings themselves" (ibid).

Vi ser här en återkoppling till vad jag tidigare kallat den materiella respektive den intersubjektiva strukturen. Giddens kritiserar den sorts historiesyn som ensidigt betonar de allokativa resursernas betydelse för social förändring, dvs. den historiska materialismen och andra former av kulturell eller social evolutionism enligt vilken förändring skall förstås som individers anpassning till nya miljöer ("modes of production" och dess institutionella organisation = materiell struktur). Därmed inte sagt att de auktoritativa resurserna skall överbetonas. Det finns enligt Giddens inga "prime movers in human history", varför den sociologiska analysen måste intrikas på att "examining the variety of relations between the allocative and authoritative resources in the constitution of social systems and in the dynamics of social change" (1985:8). Även denna syn rimmar väl med min kommentar ovan om förhållandet mellan den materiella och intersubjektiva strukturen.

Sociala system skall alltså förstås som makt-system "in the sense that they are comprised of relations of autonomy and dependence between actors or collectivities of actors" (ibid). Vissa aktörer leder, andra följer; kalla dem gärna aktör A och aktör B. Maktsystemen präglas av såväl beslut som icke-beslut; det ur ett maktperspektiv viktiga med icke-beslut är

att vissa beslut stryks från dagordningen. Diskussion och beslutsfattande begränsas så till att omfatta "safe issues" som inte hotar aktör A's intressen.¹² 'Icke-beslut' är således inte bara en 'negation' av beslut, utan en positiv (aktiv) handling med syfte att passivisera andra aktörer eller uttradera vissa frågor. Exakt hur dessa maktförhållanden kommer att ta sig uttryck beror givetvis på hur den specifika organisationen är organiserad och vilka aktörer som verkar inom den. Hur makten gestaltar sig handlar således både om organisationens eller institutionens arkitektur (regler, procedurer) och om dem som genom sina handlingar reproducerar strukturen. Man kan så säga att strukturen är en del av mänskliga handlingar: strukturen begränsar förvisso individernas handlingar (vill man göra ändringar i grundlagen måste man göra detta enligt de regler som föreskrivs i densamma) men är för den skull inte omöjlig att förändra.

Sociala institutioner skall alltså betraktas som ett slags maktcontainers vars specifika struktur tillhandahåller aktörerna med allehanda resurser med vilka de kan hävda sina viljor eller driva sina intressen. Makt är således ett relationellt koncept i den meningen att det refererar till aktörernas relationer. Terence Ball understryker i sin uppsats "New Faces of Power" (1992) Giddens syn på makt som en transformativ kapacitet. Ball skriver där att "[p]ower is (...) a relation in which one agent or agency somehow affects the attitudes or actions of another" (1992:14). Han vänder sig dock dels mot vad han kallar den 'mekanistiska-kausala' maktsynen hos Robert Dahl enligt vilken "... object A exerts a force on object B if A produces a change in the velocity of B"; dels mot Lukes föreställning om att "exercising power" är samma sak som "causing harm" (1992:16,19). Maktutövningen är mer subtil och mångfacetterad än vad en mekanistisk syn tillåter. För det första kan makt utövas "through rational persuasion and even in beneficial or benevolent ways." För det andra är maktbegreppet ett "two-way relationship": makt måste inte betyda att B entydigt förtrycks av A, utan även att B frigör sig från A's förtryck ("empowerment").¹³ Vi hör ofta det

ta resonemang från personer som hävdar att de eftersträvar makt, men bara för att kunna förändra ett sakförhållande eller hjälpa en förtryckt grupp.

(f) Deskriptiv och substantiell representation

I moderna demokratiska institutioner regleras intressen och maktrelationer oftast genom representation.¹⁴ Representationens *raison d'être* vilar ju på antagandet att den representerades "basic identity is constituted in a place X and that decisions that can affect this identity will be taken in place Y" (Laclau 1993:290). Genom representationen erhåller varje medborgare rätten att få sin röst hörd i frågor som rör honom själv. Enligt Ernesto Laclau skall representationen dock inte betraktas som en rent deduktiv process varigenom den ursprungliga identitetsformeringen (i plats X) enkelt överförs till plats Y ("transmission"). Representationsprocessen utgör snarare en "entirely new addition" i den meningen att den representerades prekonstituerade (exogena) identitet på ett eller annat sätt förändras.¹⁵ Laclau illustrerar sin tes med exemplet om en representant som utifrån en grupp lantbrukares mandat söker bibehålla jordbrukspriserna. Laclau skriver:

[T]he terrain on which this interest must be represented is that of national politics, where many other things are taking place, and even something apparently as simple as the protection of agricultural prices requires processes of negotiation and articulation with a whole series of forces and problems that far exceeds what is thinkable and deducible from place X. So, the representative *inscribes* an interest in a complex reality different from that in which the interest was originally formulated, and in doing so he or she constructs and transforms that interest. (1993:290-1)

Den perfekta representationen, enligt vilken representanten är en spegelbild av den representerade, måste alltså betraktas som en drömbild. Under den politiska processens gång omvandlas och omformuleras såväl intressen som identiteter. Till skillnad från så många

andra demokratiteoretiker fokuserar inte Laclau ensidigt på slutsatsen att de representerade eller demokratin förlorar på att spegelbilden inte kan infrias. Eftersom representanten deltar i själva konstitueringen av den representerades intressen, menar Laclau, fyller han eller hon en viktig demokratisk funktion. Ty om vi följer Laclau och medger att det i varje intresse och i varje sociala aktörs identitet finns ett visst mått av flexibilitet, uppstår på den politiska arenan ett slags konkurrens mellan olika innehåll som kan förändra intresset eller identiteten. Detta skall kontrasteras med vissa etniska grupper som vidmakthåller stängda identiteter vilket skapar kronisk konfrontation med andra grupper. "It is the integration of [interests] that can create the bases for a democratic development, and that requires a split from oneself, the need to be represented outside oneself to a proper self. There is democracy only if there is the recognition of the positive value of a dislocated identity" (Laclau 1993:292). Laclau redogör här för hur i första hand den intersubjektiva strukturen producerar endogena identiteter och intressen.

Vi skall i hänseende till representationsmekanismen skilja på två sorters representation: 'deskriptiv representation' och 'substantiell representation' (Pitkin 1967). Den deskriptiva representationen bygger på att en person kan ersätta en annan om de är tillräckligt lika varandra. Vad som skiljer en representativ församling från andra församlingar är "its accurate part-by-part correspondence for which it stands (...) What qualifies a man to represent is his *representativeness* – not what he does, but what he is, or is like" (Pitkin 1969:10-11). Enligt denna syn beror representationens autenticitet på huruvida man uppnår en korrekt komposition – "Problems of what the representatives are to do once they are chosen, simply do not arise" (Pitkin 1969:11). Den substantiella representationen grundar sig på just det som bortses ifrån i den deskriptiva representationen, nämligen på själva aktiviteten "att representera", att handla i någon annans ställe. Genom att fokusera på vad representanten verkligen gör (substansen) när han

Liberalit perspektiv	Kommunitärt/diskursivt perspektiv
Gesellschaft	Gemeinschaft
Realism	Idealism
Pluralism	Diskursiv demokrati
Exogena intressen/åsikter	Endogena intressen/åsikter
Partikularism	Universalism (partiell)
Materiell struktur	Intersubjektiv struktur
Allokativa resurser	Auktoritativa resurser
Deskriptiv representation	Substantiell representation

Figur 2. Struktur, makt och representation i demokratiska institutioner.¹⁶

representerar (processén) kan vi exempelvis säga om en representant att "he 'represents Texan oil interests', meaning nothing about any formal authorization or accounting, nor that he symbolizes or resembles or depicts, but simply that the substance of his activity furthers those interests" (Pitkin 1969:14).

Eftersom tonvikten enligt det förra synsättet läggs på den prepolitiska kompositionen (att vara representativ), och inte på vad som händer under själva processen (att representera) representerar den deskriptiva representanten exogena intressen, medan den substantiella representationen bättre representerar endogena intressen.

Det är nu möjligt att i figurform sammanfatta vad som hittills sagts om de begrepp som kan strukturera en diskussion med utgångspunkt i empiriska erfarenheter. Se figur 2.

Jag har nu formulerat den teoretiska analysram som denna artikel bygger på, och kan nu gå vidare och analysera den fråga som jag lät Habermas formulera i början av detta avsnitt. Syftet med de följande avsnitten är att undersöka hur makt och representation gör sig gällande i två politiska institutioner och strukturer. Tonvikten ligger dels på att klargöra hur de olika strukturerna påverkar det politiska beteendet, dels på att undersöka huruvida strukturerna präglas av skevheter vad gäller makt och inflytande. Teorin om den diskursiva demokratin skall nu konfronteras med sekundäremperi i form av Jane Mansbridges fallstudie.

2. Insiders och outsiders i stadsmöte

I sin studie om lokal styrning av skolor i New York drar Amy Gutmann (1980) slutsatsen att den diskursiva demokratin blir effektiv först när medborgare åtnjuter en jämlik socioekonomisk status. I själva verket förhåller det sig så, menar hon, att det finns ett direkt samband mellan utbildningsnivå och socioekonomisk status och deltagande: högre levnadsstandard och utbildningsnivå motsvaras av ökat deltagande (Gutmann 1980:189). Det slags jämlikhet som Gutmann syftar på är alltså en jämlik fördelning av materiella eller allokativa resurser: medborgare som inte kan försörja sig och tillgodogöra sig information kan inte avkrävas samma deltagandefrekvens som medborgare med grundläggande utbildning och säkrad inkomst. Hon skriver: "[O]nly after the basic rights of all citizens are guaranteed and after distributive inequalities, if any, are justified can the results of democratic procedures rightly be taken to be the legitimate outcome of the deliberation of free and rational beings" (Gutmann 1980:191). Någon analys av den intersubjektiva strukturen griper sig emellertid inte Gutmann an, vilket jag betraktar som en brist för hennes jämlikhetsresonemang.

Det här kapitlet handlar just om detta slags intersubjektiva maktförhållanden och dess konsekvenser för deliberationens autenticitet och därmed dess konsekvenser för den diskursiva demokratin. Endast efter att dessa faktorer tagits i beaktning kan vi sammanställa en preliminär probleminventering för den diskursiva demokratin.

(a) Stadsmötet i Selby

Idén om stadsmöten har gått som en röd tråd genom amerikansk demokratidebatt sedan slutet av 1700-talet. Tocqueville skrev att "town meetings are to liberty what primary schools are to science; they bring it within the people's reach." Lord Bryce beskrev stadsmötet som "the most perfect school of self-government in any modern country", och Thomas Jefferson menade att stadsmöten "have proved themselves the wisest invention ever

devised by the wit of man for the perfect exercise of self-government, and for its preservation."¹⁷ Även i den samtida amerikanska demokratidebatten återkommer man ständigt till stadsmötets centrala roll: under 1992 års presidentvalskampanj hänvisade Bill Clinton återkommande till stadsmötet som en historisk manifestation av den amerikanska demokratin.

Som jag ser det består stadsmötets dragningskraft framför allt i att det speglar idén om social harmoni, som manifesteras i enhälligt fattade beslut. Stadsmötet symboliserar således en eftersträvarvärd demokratisk institution utan någon direkt ideologisk hemvist. Tanken finner stöd hos såväl radikaldemokrater och kommunitärer som hos republikaner och konstitutionalister (se t.ex. Pateman 1970; Barber 1984; Sandel 1982; Sunstein 1988; Pocock 1975; Wolin 1960). Det finns därför goda skäl att analysera denna institution i viss detalj. Om stadsmötet, i sin nära nog ideala demokratiska konstruktion, visar sig vara problematisk säger det oss en hel del om den diskursiva demokratis möjligheter.

Mansbridges studie bygger i grunden på en analys av intressenas "natur". Hennes klassificering följer i allt väsentligt den som gjorts i det inledande kapitlet: Mansbridge skiljer mellan motstridiga och gemensamma intressen. De korresponderande demokratiformerna är "adversary democracy" och "unitary democracy", vars huvudsakliga skillnader kan summeras med hjälp av en enkel figur, se figur 3 (Mansbridge 1980:5).

"Unitary democracy" handlar i första rummet om jämlik respekt (intersubjektiv struktur/auktoritativa resurser) medan "adversary democracy" i första hand handlar om jämlikt skydd av intressen (materiell struktur/allokativa intressen). Eftersom varje samhälle präglas av såväl gemensamma som motstridiga intressen krävs också två sorters institutioner med olika uppsättningar ideal, beslutsregler och interaktionsmönster. Vilket slags institution som skall anlitas bestäms av kontexten. I situationer med motstridiga intressen är "adversary democracy" den lämpligaste institutionen, i situationer med gemensamma intres-

	Adversary	Unitary
Antagande:	Motstridiga intressen	Gemensamma intressen
Jämlikhetsideal:	Jämlikt intresse-skydd	Jämlik respekt
Beslutsregel:	Majoritetsregel	Konsensus
Intimitetsnivå:	Hemlig valsedel	Direktkontakt

Figur 3. "Adversary democracy" kontra "Unitary democracy".

sen bör "unitary democracy" väljas. Det handlar alltså *inte* om ett ensidigt fördömande av den förra institutionen och omfamnande av den senare. I själva verket förhåller det sig så att "unitary democracies that ignore or suppress conflicting interests can do as much damage both to themselves and to their members as can adversary democracies that ignore or fail to develop their members' common interests" (Mansbridge 1980:xi). Demokratiteorins uppgift är att knyta samman dessa båda demokratimodeller "into a single institutional network that can allow us both to advance our common interests and to resolve our conflicting ones" (Mansbridge 1980:7).

För att ro tesen i hamn har Mansbridge företagit en ofta citerad fallstudie i vad som skulle kunna kalla 'politisk antropologi' eller 'politisk sociologi.' I *Beyond Adversary Democracy* från 1980 återger hon så en detaljerad beskrivning av hur människor handlar, känner och tänker i en liten demokratisk process som positionerar sig i närheten av "unitary democracy," dvs. 1970 års stadsmöte i Selby. En av Mansbridges viktigaste utgångspunkter är att i Humes anda ifrågasätta idén om att motstridiga intressen skulle utgöra ett för samhällslivet oföränderligt faktum.¹⁸ Hon skriver: "[T]he increasing legitimation of conflicting interests should not blind us to the fact that most human relationships are still built on common interests" (1980:5). Den demokratiform som här kommer att analyseras, dvs. "unitary democracy", bygger på den aristoteliska tanken att vänskapen utgör det kitt som håller

stadsstaten samman. Om läsaren för ett ögonblick återvänder till figur 3, så framgår det tydligt att vad som utmärker denna demokratimodell – jämlik respekt, ansiktskontakt, gemensamma intressen och konsensus – också utmärker ”den verkliga vänskapen” så som Aristoteles formulerat den i *Den Nikomachiska etiken*. ”Unitary democracy” är således ingalunda något nytt påfund utan kanske snarare den äldsta och mest långlivade formen av mänsklig organisation vi känner. Liksom att familjen är den naturliga metaforen för monarkins legitimitet, är vänskapen demokratins (Mansbridge 1980:9).

Till Mansbridges positiva observationerna hör att det i Selby tycks finnas en föreställning om det gemensamma bästa som effektivt utmanövrerar motstridiga intressen. Man kan också föreställa sig att ett slags sympati infinner sig bland deltagarna;¹⁹ man föreställer sig att man befinner sig i den andres situation och upprättar på så sätt en länk mellan sig själv och andra (”social identification”). Sympatin fungerar som ett slags instrument med vilket vi avbildar vår nästas omständigheter för att sedan kunna överbrygga en kognitiv begränsning. Denna process beskrivs exempelvis utförligt av Adam Smith i hans teori om den ”opartiska åskådaren” (Hallberg 1994). Poängen med den opartiska åskådaren är att aktörerna genom en ömsesidig ansträngning skall kunna enas kring den grad av intresse som båda kan stödja. Det grundläggande antagandet är fortfarande att människan har ett känsloliv och att hon eftersträvar harmoni med sina medmänniskor. För att uppnå sympati/harmoni anpassar aktör A sin inställning för att närma sig aktör B's. Och även om aktör B inte kan känna med samma intensitet som aktör A, så anstränger han sig för att föreställa sig själv i aktör A's situation och väcker därmed de sympatikänslor som möjliggör ett närmande.

En indikator som tyder på att sympati/gemensamma intressen förekommer i Selby är den förhållandevis vanliga förekomsten av donationer till det allmänna: ”In Selby, the people who volunteer their time, money, or land for town projects talk about ”the town” almost as if

it were part of their family” (Mansbridge 1980:74).²⁰ I det här avseendet är Selbys lilla storlek (350 invånare) en fördel i den meningen att ’free-riderproblem’, dvs. att man tar del av andras donationer utan att donera själv, minimeras. Att döma av Mansbridges mer ingående analyser måste emellertid bilden av ett politiskt samfund som upprätthålles av en vänskaplig harmoni betraktas som ytlig, eller till och med demokratiskt bankrutt. Den diskursiva demokratin i Selbys tappning kräver nämligen att stora delar av *demos* exkluderas från den politiska processen. I det avseendet skiljer sig inte det moderna stadsmötet från Atens demokrati, även om gränsdragningen är en annan. Analogin mellan vänskapen och demokratin är alltså inte helt oproblematiserad, vilket jag vill hävda grundar sig i en alltför ytlig analys av Aristoteles vänskapsmetafor. Mer om detta senare.²¹ Återstoden av detta kapitel ägnas åt en kritik av den demokratimodell som manifesteras stadsmötet i Selby.

(b) Ojämliga auktoritativa resurser

Av Selbys 350 invånare deltog mindre än en tredjedel ($n = 90$) i 1970 års stadsmöte. I en studie om deltagande i 1970 års stadsmöten i 82 städer i Vermont visar Frank Bryan (1975) att det genomsnittliga deltagandet ligger på 25%. Städernas storlek varierade från 196 till 3 187 invånare; deltagandet varierade från 42% i en stad med 751 invånare till 8% i en stad med 1 061 invånare (Bryan 1975 i Mansbridge 1980:346n). Med utgångspunkt i dessa siffror ligger alltså deltagandet i Selby (26%) på en genomsnittlig nivå. Den trots allt låga siffran ger en fingervisning om en grundläggande svårighet för alla deltagandedemokrati-er; deltagande tar tid (minst en dag) och kostar pengar (utebliven lön den dagen man deltar). Just tidsdimensionen utgör också en av Jon Elsters viktigaste kritik mot Habermas idé om det rationella samtalet (Elster 1986 i Björklund 1991:82-3). Men även om vi för tillfället bortser från de praktiska problemen med tid, rum och kostnader, och istället koncentrerar oss på själva processen, uppenbarar sig snart andra, mer svårfångade, problemområden.

Efter att först ha observerat stadsmötet ägnade sig Mansbridge åt djupintervjuer med deltagarna. Bland de intervjuade nämner Mansbridge t.ex. James Pedley på brädgården som påtalar de psykiska kostnader (auktoritativa resurser) som är förknippade med mötena: "Specially if you (...) make a mistake and say something," berättar Pedley, "then people would never get up and say anything again. They feel themselves inferior (...) Myself, I feel inferior, in many ways, to other people" (Mansbridge 1980:60). En annan deltagare var lantbrukaren Clayton Bedell som för första gången på tio år deltog i ett stadsmöte. Under stadsmötet skrottade övriga deltagare när grannskapets vägkommissionär påtalat att när Bedell kör gödsel mellan åkrarna så trillar hälften ner på vägen. I en intervju flera månader senare delgav en deltagare Mansbridge ett annat tillfälle då Bedell gjort sig till allmänt åtlöje genom att gå till personangrepp, vilket påverkade hans auktoritativa resurser negativt.

Exemplen visar på två problemområden: Det första handlar om den ojämlikhet i argumentationskapacitet (auktoritativa resurser) som präglar alla offentliga diskussioner (Björklund 1991:84).²² Den välartikulerade och talföre favoriseras medan den som har svårigheter att uttrycka sig, som inte förmår formulera en åsikt klart och tydligt, känner stor nervositet, eller är rädd för att göra bort sig marginaliseras, inte sällan genom självrensning. Finns inte då en påtaglig risk att de talföra övermannar och i praktiken förtrycker de mindre talföra? Är inte detta oacceptabelt utifrån jämlikhetsidealet? Svaret på den frågan torde vara ja, argumentets primat (universalism) har något odemokratiskt över sig. Men utan föreställningen om bättre och sämre argument töms det rationella samtalet och därmed den diskursiva demokratin på sitt innehåll. Detta löser emellertid inte problemet att definiera vad som är förnuftigt och vad som är oförnuftigt. Vi bör således med exempelvis Alasdair MacIntyre eller Pater Winch fråga oss vems förnuft vi talar om. Idén om ett förnuft som börjar med att sortera bort fördomar och slutar med att leverera de "rätta" svaren på

våra moraliska frågor måste i de allra flesta fall betraktas som en vanföreställning. Enligt upplysningskritiker som exempelvis MacIntyre och John Gray är förnuftet såväl historiskt som kulturellt betingat och skall närmast betraktas som någonting relativt lokalt; vad som räknas som "rimligt" och vad som räknas som "fanatiskt" beror på vilken gemenskap vi befinner oss i. Så var ju exempelvis Sovjetregimens definition av vem som var sinnessjuk och vem som var frisk synnerligen godtycklig och knappast användbar inom västeuropeisk psykvård.

Det andra problemområdet handlar om en *ojämlik fördelning av respekt* som motiveras med resonemang om deltagarnas kommunikativa kompetens.²³ Vi kan så notera att det centrala jämlikhetsidealet som i figur 3 tillskrivs en "unitary democracy," dvs. 'jämlik respekt', inte infrias i fallet Selby. När andra fattiga och lågutbildade hör om de obehag Bedell utsätts för när han försöker påverka politiken sprider sig en allmän ovilja att utsätta sig för samma sak (Mansbridge 1980:61). Man menar att har man inget att säga eller inte kan uttrycka vad man vill säga, så gör man större nytta genom att inte delta överhuvudtaget (självrensning).

Det faktum att Selby är en *liten* stad och att den politiska processen sker ansikte-mot-ansikte förefaller öka spänningen betydligt. Detta till skillnad från vanligt förekommande förhoppningar om att den ideala demokratiska processen förverkligas bäst i små, lokala beslutssituationer. "People are afraid to oppose each other in a small town," säger en äldre Selbybo, "It's family relationships. You can't say anything because you might be talking about their relatives" (Mansbridge 1980:64).

Man undviker alltså politiken eftersom politiken är en konfliktfylld arena, en maktcontainer. Häri finner vi starka inslag av konformism. Den något falska vi-känslan "underminerar medlemmarnas självkritik [och konstruktiv kritik av andra] och leder till mer irrationella beslut än om varje medlem beslutat var för sig" (Björklund 1991:84). Hade Selby varit större hade deltagarna möjligen sagt vad de själva tycker; hade röstningen skett genom

hemliga valsedlar hade de möjligen också röstat som de själva tycker. Vi kan således se att den intimitetsnivå som utmärker en "unitary democracy" enligt figur 3, dvs. 'direktkontakt', eventuellt skapar allvarliga demokratiska problem än den intimitetsnivå som karakteriserar en "adversary democracy," dvs. 'hemlig valsedel'.

Närheten är alltså inte odelat positiv. Så skriver ju också Mansbridge att "Whenever interests are in conflict, the greater publicity of one's own act and the greater the sanction of one's neighbor's visible disapproval in a face-to-face situation can stimulate conformity to the majority against one's own real interests" (Mansbridge 1980:273). Just rädslan för att baktalas eller att äventyra grannsämjan är ju ett primärt skäl till varför stora delar av Selbyborna inte deltar i stadsmötena överhuvudtaget. Vidare har jag nämnt de psykosociala barriärer som måste tas i beaktning. Mansbridge uppmärksammar givetvis detta och sammanfattar: "... a face to face assembly lets those who have no trouble speaking in public defend their interests; it does not give the average citizen comparable protection" (Mansbridge 1980:274). Dessutom, precis som att mer exakt perception kan skapa vänskapsband och empati kan den ge upphov till ilska och konkurrens. Blotta anblicken av Bedell eller Robert Gretsch, advokaten som genom att bygga ett bostadskomplex för turister blivit en av stadens rikaste män, väcker avsmak bland övriga deltagare. Den deliberativa processen gynnas under sådana spända förhållanden bäst av att representanter för fram parternas önskemål och på så sätt neutraliserar processen, precis som att juridiska ombud av samma skäl för sina respektive klienters talan vid uppslitande skilsmässomål. På samma sätt är den lilla demokratin mer lämpad för gemensamma problem eller frågor än sådana som river upp relationer och leder till intressepolarisering. Vid konflikt kommer den konsensuella, stängda processen att missgynna den svagare. Enhäligheten eller äktenskapsfriden förfalskas.

Av detta resonemang kan vi även dra en annan slutsats om direktkommunikationens tillkortakommanden: i en situation präglad av di-

rektkommunikation blir gränsen mellan argument och person suddig. Kritik uppfattas lätt som personangrepp; offentlig debatt kan svårigen skiljas från privat krigsföring: "Points of information reach the floor of town meetings dressed in the personality of particular human beings" (Mansbridge 1980:63).²⁴ Deltagarna fnyser åt vad Bedell än säger. Precis som att Bedell är fullt medveten om detta är Gretsch fullt medveten om att deltagarna störs av hans mer kosmopolitiska språkbruk och klädsmak. Bedell är en bondläpp och Gretsch en snobb; dessa omdömen påverkar onekligen Bedells och Gretschs beteenden i synnerhet och den politiska kulturen i Selby i allmänhet. Vi ser här hur Björklunds förhoppning om att deltagarna förmår skilja mellan argument och person inte kan infrias i praktiken. Argumentets universella kvalitet (vad man *säger*) ersätts av rent partikularistiska kvaliteter (vem man *är*). Det rationella samtalet bryter samman i den meningen att det inte bara är värtalighet som styr samtalet, utan även auktoritet och personlighet. Förutsättningarna för offentlig och fri kritik, "the discipline of clear and reasoned communication" (Popper 1966:217) sätts på undantag.

(c) Insider-outsider problematiken

Vilka konkreta demokratikonsekvenser följer av det faktum att många deltagare (och icke-deltagare för den delen) av olika anledningar räds deltagande? En första observation är att vänskap inte nödvändigtvis leder till goda beslut. Mansbridge berättar om den inkompetente busschauffören som inte avskedas eftersom "he's a nice guy"; man håller små tacktal till medborgare som röstas bort på grund av oegentligheter som missgynnar staden som kollektiv (t.ex. skatteplanering); kontroversiella frågor hålles gärna utanför dagordningen och därmed bortom offentlighetens ljus. Resultatet av allt detta är något av en inkompetenskult och, kanske viktigare, etableringen av en svart låda där beslut fattas utan direkt insyn. I syfte att undvika konflikt sker en hel del "utomparlamentarisk" aktivitet, inflytelserika medborgare rigger exempelvis nomi-

neringar till politiska poster på ett sådant sätt att diskussion sällan uppstår kring kandidaterns lämplighet.²⁵ Mötet blir rutinmässigt; det egentliga politiska arbetet ("transformation of interests" etc.) sker kring någons köksbord långt innan den demokratiska processen ens börjat. Mansbridges slutsats: "In a town meeting, each decision to resolve a matter beforehand to avoid hurt feelings becomes simultaneously a decision to withhold information from those who need it most" (Mansbridge 1980:69-70).

Mansbridges slutsats ger vägledning till en för demokratins vidkommande synnerligen allvarlig problemkrets, "insiders" utestängs "outsiders" från den diskursiva processen. Inom nationalekonomin har man med framgång formulerat ett antal teorier som försöker förklara uppkomsten av ofrivillig arbetslöshet; dvs. varför individer som önskar arbeta för marknadsmässiga löner utestängs från arbetsmarknaden. En för denna uppsats vidkommande intressant förklaring till bestående skevheter i arbetsmarknaden är "Insider-outsider-teorin om ofrivillig arbetslöshet" som kanske främst förknippas med Assar Lindbeck (Begg 1987:207-39). Insider-outsider-teorin fokuserar på anställningshinder i existerande företag. Bland hindren finns vad jag vill kalla materiella hinder, som annons- och intervjukostnader, inskolningskostnader och så vidare. Men det finns även intersubjektiva hinder. Redan anställda (insiders) kan upprätta strategiska hinder för potentiella anställningsämnen (outsiders): "they may threaten various forms of industrial disruption if too many outsiders are admitted too quickly, and in many circumstances they would find it easy to obtain mass insider support for such threats if there were any proposal to admit outsiders at a lower wage than that currently being paid to insiders" (Begg 1987:230).²⁶ Om vi lämnar de lönetekniska frågorna därhän, och istället betraktar teorin som en sociologisk teori kan vi få vägledning i den problematik som nu behandlas. Insiders svetsas samman mot outsiders; de som redan har arbete pressar upp sina löner och gör det därför svårare för dem som står utanför att skaffa sig ett arbete. Den inter-

subjektiva strukturen upprätthålles genom tyst kunskap, "vi och dom"-tänkande och så vidare. Mer generella (universella) kvaliteter som kompetens och livsåskådning sätts på undantag av mer partikularistiska kvaliteter, dvs. jag är en insider och du är en outsider. Låt oss nu med denna teoretiska modell i bakhuvudet återvända till stadsmötet i Selby.

Mötets informella procedur, kunskapens informella karaktär och deltagarnas informella relationer alierar nya eller redan utomstående deltagare (Mansbridge 1980:70). Sannolikt kommer det informella, intersubjektiva betendet av dem som inte delar diskursen, dvs. outsiders, likställa den intersubjektiva strukturen med en korrumpad struktur. Mansbridge: "Such outsiders often press for formal, universalistic, public standards, and as they do so, they tear away the web of informal protection that the community extends to its own (...) The informal arrangements [intersubjektiv struktur] for the suppression of conflict that result tyrannize [outsiders] ... and ... protect [insiders]" (Mansbridge 1980:70).²⁷ Genom att undanhålla information i syfte att undvika konflikt missgynnas de som egentligen borde värnas i den demokratiska processen, dvs. de maktlösa och marginaliserade medborgarna, Selbys outsiders. Även om tyrannin inte är medveten eller konstant kommer det alltid att handla om en sammansvetsad, stabil grupps makt över en annan (Mansbridge 1980:71). Mansbridges generella slutsats om vilka konsekvenser rädslan för konflikt har för demokratin lyder:

Participation in face-to-face democracies is not automatically therapeutic: it can make participants feel humiliated, frightened, and even more powerless than before. Joking, informality, avoiding public embarrassment, and downplaying disruptive issues help assuage these fears, but while setting an emotional tone conducive to democracy as friendship [insiders], these soothing measures further isolate the powerless [outsiders]. (ibid)

Mansbridges studie visar att man i Selby förenas av föreställningen om ett gemensamt gott (Selbys och hennes invånars välbefinnande) men att alla deltagare inte anses vara lika ka-

pabla att definiera och implementera detta gemensamma goda. Att döma av fördelningen av politiska ämbeten anser deltagarna att nästan alla insiders, men bara de outsiders som tillhör övre medelklassen och medelklassen, är förmögna att främja det gemensamma goda (Mansbridge 1980:78). De fattigaste insider-medborgarna utestängs medan hela lägre medelklassen, arbetarklassen och de fattiga bland outsider-medborgare utestängs. Som motivering (eller legitimering) för ett större politiskt inflytande åberopar insiders sina längre erfarenheter av Selbys traditioner och politiska liv. Dessutom åberopas något av ett Burkeanskt argument: de som levtt och kommer att fortsätta att leva sina liv i Selby har investerat i dess välfärd. De flyttar inte utan är, i metaforisk mening, bundna vid Selbys jord. Stadens intressen är också deras intressen. Outsiders betraktas med misstroende: utbildning och vältalighet skall inte ge någon gratis inträdesbiljett till det politiska livet.²⁸ Vad gäller inflytelserika outsiders (övre medel- och medelklass), som trots starkt motstånd kan vinna politiska positioner, hänvisar man till en kompetens som vunnits utanför Selbys stadsgränser som legitimitetskälla (universalism). Outsiders menar att de innehar en mer 'objektiv' eller 'universell' kompetens som borde vägas in vid fördelning av politiska ämbeten.²⁹ En reell maktkamp utkristalliserar: insiders känner att outsiders hotar deras positioner, outsider-eliten känner att insiders utestänger dem från de demokratiska institutionerna.³⁰

Det kanske allvarligaste problemet rör emellertid inte dem som kämpar om makten på olika legitimitetsgrunder, utan dem som inte kan åberopa någon som helst legitimitetsgrund för ökat inflytande, dvs. stadens fattigaste insiders och de outsiders som tillhör lägre medelklassen och arbetarklassen. Problemet kan dock bara sägas vara riktigt allvarligt om gemensamma intressena ersätts av konflikterande intressen. För om gemensamma intressen styr finns inga överhängande skäl som talar för lika rättigheter. De erfarna (insiders) och de klipska (outsider-eliten) skulle då värna övriga medborgares intressen. Mans-

bridge skriver: "When interests are similar, citizens do not need equal power to protect their individual interests; they only need to persuade their wisest, cleverests, most virtuous, and most experienced citizens to spend their time solving problems in the best interests of everyone" (1980:88). Den centrala frågan blir då huruvida medborgarna i Selby har gemensamma intressen. Efter att ha kompletterat ytliga betraktelser med djupintervjuer konstaterar Mansbridge att medborgarna inte entydigt förenas av gemensamma intressen, vilket bestrider ännu ett grundläggande antagande för "unitary democracy" i figur 3.

Insiders är oftast lantbrukare med större egendomar medan outsiders är förvärvsarbete. Det betyder att insiders och outsiders ser olika på egendomsbeskattning. Insiders vill sänka den medan outsiders tycker att den kan höjas något. En annan konfliktfråga gäller stadens serviceproduktion. Hela 70% av stadens budget går till skolsystemet: outsiders, som oftast har en högre utbildning och inte nödvändigtvis föreställer sig att deras barn skall bo i Selby hela livet, anser att skolan måste prioriteras. Insiders, som anser att framgång följer av disciplin, lokalkännedom, hårt arbete och familjens rykte är mindre intresserade av utbildningsfrågor. Deras barn förväntas ta över gården i Selby, inte skaffa sig en Mastersexamen från något östkustuniversitet. Insiders och outsiders skiljer sig även vad gäller synen på barnens fritid: insiders har alltid något "farm work" att sysselsätta sina barn med. På så sätt hamnar de inte i några gängbildningar. Outsider-barn tillbringar däremot långa eftermiddagar vid flipperhallen eller trailerparkeringen, varför deras föräldrar anser att man behöver fritidsgårdar och dylikt. En fjärde skiljepunkt (förutom skatter, utbildning, och fritid) är vad man kallar "zoning ordinances", dvs att man endast får sälja landegendom i stora delar. För insiders, som äger stora arealer men endast brukar delar av den totala arealen innebär "zoning" ett problem i den meningen att de inte kan sälja överflödiga arealer och samtidigt hamna i rätt skatteklass. Regleringarna för "zoning" och annat sköts vidare på regional nivå och bemannas huvud-

sakligen av välbärgade, universitetsbildade eller volontärer, varför insiders gärna ser att den lokala politiken sköts av "sina egna".³¹

(c) Aristoteles syn på vänskap och statsbildning

I "The Face to Face Society" hävdar Peter Laslett (1956) att ett "face to face society" och ett "territorial society" omfattas av olika psykologiska system. I det förra möts människor och lär känna varandra, i det senare kommer de aldrig att träffas och lära känna varandra; deras relationer är abstrakta, eller till och med obefintliga. En konsekvens av detta är att sympati, dvs förmågan att känna med andra, svårligen kan genereras i det territoriella samhället. Laslett skriver: "It is only under face to face conditions that such intuitive behavior—putting yourself in the position of the man you are face to face with—is both continuously possible, appropriate, and sufficient" (1956:166). Närhet möjliggör ett närmande som resulterar i mer exakta perceptioner. Så företas exempelvis viktiga förhandlingar ansikte mot ansikte, inte fax mot fax. Om inte annat så finns ett tämligen övertygande aritmetiskt argument för att enhällighet lättast uppnås i mindre grupper: två personer har svårare än en person att enas, två personer har svårare än tre personer att enas, och så vidare. Det förefaller rimligt att anta att det är lättare att finna gemensamma intressen (även om de är konflikterande till att börja med) i en grupp om tre än i en grupp om 300.³² Varje ny medlem medför dessutom nya potentiella relationer i en grupp som kan vara väl så svåra att förstå. Mansbridge summerar: "Both logic and experience suggest that it is easier to achieve a genuine common interest in a small group than in a large one" (1980:278).

Mot detta kan invändas att "face to face assembly" knappast utgör något slags generalinstrument för att skapa vad Aristoteles kallade *endräkt*. Vad Mansbridge studie pekar på är vad jag i grunden skulle betrakta som en inom demokratiteorin alltför förenklad syn på vänskapens natur så som den tar sig uttryck i den aristoteliska politikdoktrinen. Vänskapen, så

som Aristoteles formulerade den, är till sin natur exkluderande. Enligt Aristoteles är vänskapen en förutsättning för människans välmående och verkan i samhället eftersom hon tillsammans med sina vänner har "större resurser i både intellektuellt och praktiskt avseende" (Aristoteles 1988: Bok VIII, Kap. 1, 220). Vi ansluter oss alltså till gemenskaper både av intellektuella-normativa och praktiska-institutionella anledningar. Den vänskap som betingas av intellektuella-normativa anledningar kallar Aristoteles för verklig vänskap och kännetecknas av att vi skaffar oss vänner både för vår egen och för vår väns skull. Den goda vänskapen är således en välvilja av ömsesidig karaktär, och påminner därför om kärleken. Aristoteles menar vidare att verklig vänskap förutsätter en viss likhet, en känsla av att tillhöra samma släkte. Man kan endast vara god vän med eller älska ett begränsat antal individer. Att älska någon i det abstrakta är ett känslomässigt konststycke utan någon större trovärdighet. Både vänskapen och kärleken ter sig som inneboende selektiva eller ojämlika fenomen.

Jag vill dock hävda, att om kärleken tillåts utgöra den överordnade principen i ett samhälle skulle den naturliga reaktionen bli att dela in mänskligheten i vän och fiende, de som tillhör den egna gruppen och de som står utanför, kamrater och klassfiender, de som talar vårt språk och de som talar ett annat, insiders och outsiders. Såväl kärleksförhållandet som små grupper som önskar bevara sin enhällighet ställer krav på homogenisering; all utvidgning betraktas som ett hot mot gruppens harmoni. Främlingen blir därmed synonym med fienden, då hans blotta existens hotar att upplösa de förenande band som håller ihop gemenskapen och samhället. Enligt Aristoteles gör också lagstiftarna "sitt yttersta för att eliminera en avvikande hållning såsom en farlig fiende" (ibid). Homogeniseringen är vidare intimt förknippad med åsiktskonformism. Anonymiteten som tillgång eller belastning är alltså relativ: förlorad anonymitet (intimitet) kan vara berikande och självutvecklande, men kan samtidigt vara blottande och förtryckande. Henrik Ibsen har i många av sina pjäser

beskrivit det lilla samhällets hyckleri. I *Enfolkefiende* (1882) berättas exempelvis historien om en mindre stad vars vattenresurser förgiftats av den lokala industrin, men där stadens invånare väljer att dölja saken för att inte stadens rykte som kurort skall vanöras och därmed sänka stadens ekonomi.

Om vi godtar analysen att människan styrs av sina känslor och att samhället bör ordnas därefter blir all sorts politisk jämlikhet omöjlig. Ett samhälle styrt av kärleken skulle ha en homogeniserande och splittrande effekt eftersom kärleken alltid är partikularistisk. Dessutom skulle risker för all konfliktlösning att resultera i våld då konflikter ju uppkommer till följd av att ädla känslor (kärlek) ersätts med destruktiva (hat). Givet denna tendens är det klart att ett samhälle varken kan eller bör grundas på verklig vänskap. Dels kan kärleken inte utvidgas till att omfatta ett stort antal samhällsmedlemmar. Dels skulle ett sådant samhälle plågas av splittring och våld. Det normstyrda beteendet återfinns endast inom den privata sfären i form av små, lokala institutioner (t.ex. familj, förening), om ens där, vilket ju studien av stadsmötet i Selby med önskvärd tydlighet visar.

Sammanfattning

Stadsmötet i Selby är formellt öppet för alla medborgare. Ovan har jag försökt övertyga läsaren om att möjligheten till deltagande dock inte garanterar jämlikt deltagande eller jämlik maktfördelning. Småskaliga demokratier, som inom demokratiteorin under lång tid hylats som idealmodell, är alltså behäftade med allvarliga tillkortakommanden. Med hjälp av Mansbridges studie har jag kunnat visa hur outsiders har avsevärda problem att få sin stämma hörd vid stadsmöten. De känner inte till informella procedurer, de saknar förankring och stöd i bygden, de besitter inte samma information som insiders: "Their deeper social ties and readier information make it easier for Selby's old-timers [dvs. insiders] to act in town politics" (Mansbridge 1980:102). Kostnaderna för insiders är mindre (de behöver inte inskolas och skapa kontaktnät) medan de-

ras förmåner är större (de vinner socialt gillande och driver igenom egna förslag). Man skall emellertid vara försiktig med att dra alltför stora växlar på insider-outsiderproblematiken. Den framställning som här presenterats bygger, liksom andra teorier, på generaliseringar. I praktiken går inga vattentäta skott mellan insiders och outsiders cost-benefitkalkyl. Dessa varierar givetvis från individ till individ, "depending on the individuals' other obligations, financial resources, verbal skills, social ties, and information about the problem at hand" (Mansbridge 1980:249).

Med utgångspunkt i min korta analys av vänskapens natur och dess medföljande konsekvenser för institutionens natur, kan man så hävda att idén om "unitary democracy" speglar en påfallande naiv och orealistisk demokratisyn, som grundar sig på en tillika naiv och godtrogen människosyn. För egen del väljer jag att förhålla mig skeptisk till alltför vidlyftiga teorier i ämnet. Däremot sällar jag mig inte till de led som, bland annat, antar att intressen *alltid* står i konflikt med varandra, att konsensus *aldrig* kan uppstå utan förtryck av olik tänkande, att individer under *inga* omständigheter kommer att betrakta andra som likar. Den avgörande faktorn här är huruvida 'gemensamma intressen' existerar och, i så fall, vilka konsekvenser dessa får för det demokratiska beslutsfattandet. Enligt Mansbridges demokratisyn är förekomsten av gemensamma intressen ett slags institutionell vattendelare: om de existerar skall vi välja "unitary democracy", om de inte existerar skall vi välja "adversary democracy".

Någon perfekt "unitary democracy" kommer aldrig att existera eftersom en sådan institution skulle kräva att alla deltagare har identiska intressen (Mansbridge 1980:26). Även om många individer och grupper kan ha ett gemensamt intresse i en viss fråga kommer de sannolikt ange olika skäl för sina ståndpunkter, vara beredda att gå olika långt för att förverkliga det ena eller det andra intresset och ha skilda idéer om hur intresset bäst omsättes i politisk form (implementering). Miljöpolitiken är ett gott exempel på denna problematik. Intressen kommer alltså sällan vara

identiska eller odelat harmoniska. Den grundläggande poängen med "unitary democracy" är, som redan avhandlats i den tidigare diskussionen om exogena och endogena intressen, att "while its members may initially have conflicting preferences about a given issue, goodwill, mutual understanding, and rational discussion can lead to the emergence of a common enlightened preference that is good for everyone" (Mansbridge 1980:25).

Deltagandedemokratier försöker utvidga vänskapens ideal till att omfatta större sammanslutningar (Mansbridge 1980:290). "The lesson of this volume for a small collective is that when a group grows larger and more diverse [insiders intresse- och deltagande monopol utmanas av outsiders] it must find a substitute for the discussion and genuine persuasion that friends use to discover their common interests (...) Many small democracies, still modeling themselves on friendships, end up using social pressure to bring minorities into line because invoking adversary procedures would require recognizing that the nature of their group had changed" (Mansbridge 1980:291). I Selby genererades ett tryck på homogenisering; konflikt är en illegitim företeelse och avvikande åsikter möts med intolerans.

Eftersom alla deltagare inte har samma auktoritativa resurser – t.ex. språk, kunskaper och psykisk styrka – att hävda sin åsikt, kommer det alltid att genereras ojämlikheter under processens gång. Att hindra andra från att tillskansa sig makt genom överlägsna argumentationsresurser är nog ofrånkomligt, så tillvida vi inte förbjuder debatter överhuvudtaget eller förse goda talare med något slags kognitiv begränsande apparatur.

4. Slutsatser

Syftet med denna artikel har varit att med vägledning av ett teoretiskt begreppsschema kritiskt granska en demokratisk institution, dvs. stadsmötet som en form av "government by discussion", som fått representera vad jag kallat den diskursiva demokratimodellen. Ett grundläggande problem är att stadsmötet, som

bygger på det aristoteliska idealet om vänskap, tycks kräva att stora delar av medborgarna ("outsiders") utestängs från den politiska, diskursiva processen. I syfte att upprätthålla en partiell vänskap och undvika konflikter sker en hel del utomparlamentarisk aktivitet bland "insiders", vilket resulterar i allvarliga legitimitetsproblem. Vidare undanhålles stora delar av demos information och alieneras från en tänkt gemensam diskurs. Ett andra problem, som är intimt förknippat med aristotelesproblematiken är stadsmötets storlek. I litteraturen beskrivs ofta små, lokala beslutsprocesser som något positivt för demokratins funktionssätt. Jag är beredd att delvis hålla med om detta, men vill samtidigt peka på den lilla sammanslutningens (t.ex. Selbys) svårigheter att hantera konflikter på ett sätt som undviker homogeniseringstryck och åsiktskonformism. Den lilla demokratin förmår på så sätt inte skydda svaga medborgare vid intressekonflikter. Ett anslutande problem är att man i små processer tycks ha svårigheter att skilja mellan argument och person; det universalistiska argumentet ersätts av den partikularistiska personligheten. Ett sista problem som jag noterat i studien om Selbys demokrati är att mötet tycks involvera vad man skulle kunna kalla för ojämlika psykiska kostnader; dvs. ojämlikheter i argumentationskapacitet (auktoritativa resurser) och inte minst ojämlik fördelning av respekt (intersubjektiv ojämlikhet).

Peter Hallberg

Noter

1. Man skulle också kunna sammanfatta den diskursiva demokratin som en institutionalisering av Karl Poppers kritiska rationalism, även om Dryzek betraktar Poppers synsätt som alltför instrumentalistiskt.

2. Exogena dispositioner skall tolkas i relation till den politiska processen. Med exogena dispositioner menas dispositioner som är pre-politiska, dvs. fastlagda innan man går in i processen. Följaktligen formuleras de utanför processen = exogen intresseformulering. Detta är en viktig distinktion

- eftersom man även kan använda sig av begreppet 'endogena dispositioner' i den meningen att de kommer inifrån individen. Så används alltså inte begreppet här.
3. Till "objectionable" eller "bad" preferenser hör eventuellt lagförslag som aktivt diskriminerar kvinnor och etniska grupper eller som söker störta demokratin själv i gruset.
4. Wendt är IP-forskare, varför det kan tyckas något märkligt att jag anlitar just denna forskning. Wendt baserar emellertid sin stats- och systemanalys på socialpsykologisk forskning. Dessutom är hans framställning synnerligen klar-synt, och därför användbar också i detta sammanhang.
5. Den idealistiska ansatsen bygger i huvudsak på sociologisk teoribildning (konstruktivism), medan den realistiska ansatsen givetvis bygger på ekonomisk teoribildning (rational-choice).
6. Hume (1992:314) avslutar sin undersökning med att konstatera att det måste vara en "... illvil-lig filosofi som inte beviljade humaniteten och vänskapen samma privilegier som tveklöst tiller-kännes sådana mörkare lidelser som fiendskap och hämndgirighet. En sådan filosofi liknar snarare en satir än en sann avbildning eller beskrivning av den mänskliga naturen. Den kan vara en god utgångspunkt för paradoxala kvickheter och skämt, men är en dålig sådan så snart det blir fråga om allvarligt menade argument och slutledningar."
7. Epstein (1988: 1638-39) skriver vidare: "Often there is a powerful psychological need to believe that one's own interest advances the public good, even when it does not. While these complications occasionally cloud the overall picture, they do nothing to give empirical credibility to the claim that politics will be dominated by the disinterested pursuit of the common good."
8. Jfr. Olsons tes om det kollektiva handlandets logik i inledningen av detta kapitel.
9. Man kan ju också tänka sig att den del av befolkningen som faktiskt inte röstar (ca: 50% i USA) avstår just på grund av att man inte kan tillfredställa sitt egenintresse genom röstning.
10. Se avsnitt (b) ovan.
11. Benjamin Barber använder uttryckligen skol-metaforen när han i *Strong Democracy* skriver att "politics becomes its own university, citizenship its own training ground, and participation its own tutor" (1984:152).
12. Se Lukes 1974 och Ball 1992.
13. Man kan ju också tänka sig att B, för att para-frasera Fromm (1943), självmant flyr in i A's förtryck för att slippa frihetens börda, eller sig själv.
14. Också representationen i sig kan sägas vara en maktrelation, nämligen mellan representanter och representerade.
15. Hanna Pitkin förefaller vara överens med Laclau på den här punkten. I *The Concept of Representation* (1967, 8-9) skriver hon att "representation means ... *re-presentation*, a making present again ... [R]epresentation, taken generally, means the making present *in some sense* of something which is nevertheless *not* present literally or in fact."
16. Jag är något osäker om placeringen av 'partikularism-universalism' är riktig. Universalism är ju i grunden ett liberalt värde, medan partikularism talar om kulturell särart, gruppintressen som måste betraktas som hörande till den mer kommu-nitära teoribildningen. Partikularismen skulle alltså även kunna placeras i Gemeinschaft-kolumnen då den är exkluderande ('jag-dem'; ev. 'vi-dem'). Men eftersom partikularismen enligt min tolkning är intimt sammankopplad med induktivt politiskt tänkande, själv-centrerad jag-uppfattning och universalismen knuten till social identitet och intersubjektivitet väljer att placera dem enligt ovan, figur 3.
17. Samtliga citat är hämtade från Mansbridge (1980: 41).
18. Se sektion (b) i denna uppsats första avsnitt.
19. Sympatin fördelas alltså ojämnt.
20. Här används alltså monarkins metafor. På grund av ingiften och nära familjerelationer talar man i Selby sällan om "family" och "friends" som enskilda enheter. I talspråket förekommer de nästan alltid tillsammans, "family and friends."
21. Se avsnitt (d).
22. Argumentationskapaciteten bygger på två komponenter: sakkunskap och förmåga att uttrycka.
23. Mansbridge skriver (1980:62): "The fear of being made to seem a fool is compounded by the fear of losing one's self-control. People who do not like to speak in public often hold back their ideas and feelings until their pent-up anger breaks down the barriers of reticence." Resonemanget pekar på något som liknar en ond cirkel: om man inte gillar att hålla tal gör man det inte förrän man blir "madder'n hell", som en deltagare uttryckte

saken. Och när man uppträder aggressivt vänder sig andra deltagare mot en. Man känner sig dum och isolerad, vilket leder till mer uppdämd ilska, argisintare tal, eller alternativt att man lämnat processen helt och hållet.

24. Typiska kommentarer i Mansbridges studie (1980, 63-5): "Too much personalities involved"; "They get so darned *personal* at town meeting!"; "No one *likes* each other!"; "You make a lot of enemies, that's all I know"; "Well, to me, all it is is more or less a fight ... a big argument"; "I get sick of it". Oviljan att aktivt delta i stadsmötena påverkar även benägenheten att åta sig politiska uppdrag: "There's so much criticism and so little pay"; "You make a few enemies."

25. Så beskriver exempelvis en nyinflyttad ett möte om skolbudgeten (Mansbridge 1980:69): "This small group had gotten together first, and everyone had learned their part, what they were supposed to say, and they swept the budget through the meeting."

26. Resultat: "When such entry barriers confront outsiders, the insiders will be able to raise their own wage above that for which outsiders would be prepared to work *without* inducing a spate of hiring of outsiders."

27. Exempel från 1970 års stadsmöte: en ung nykomling efterlyser en kort presentation från de som kandiderar till skolchef. Resultat: Harvey Simonds tvingas tala inför folk och därmed utsätta sig för risken att förlöjligas. Efter incidenten slutar Simonds att delta i stadens angelägenheter.

28. En insider-medborgare utan formell utbildning säger i en intervju (Mansbridge 1980:82): "They [outsiders/professionella] can outtalk a native so much that he feels he might as well stay at home."

29. Exempel på en outsiders insiderrörakt (Mansbridge 1980:86): (1) "You see, the thing with this town, they've got at laborer and a plumber and a housewife for running the biggest budget in town. And I don't think they're qualified to do it" (Mansbridge 1980:86); (2) "They're class conscious here. They hate Gretsche [advokaten] because he's intelligent"; "Gretsche, he's sharp. He's more intelligent than they are, so they don't trust him."

30. Ett meningsutbyte fångar situationen väl (Mansbridge 1980:83): Gretsche frågar "Just how long does it take to get accepted around here?," varpå en insider svarar "For you? Never!" Ett nå-

got märkligt utslag av detta maktförhållande är att en del outsiders anser det vara lättare att påverka den nationella politiken (via kongressledamöter) än den lokala.

31. Nu skall ju tilläggas att insiders och outsiders kan ha gemensamma intressen; en insider och en outsider kan exempelvis förenas vad gäller emvinst. Om båda bor utanför Selby och inte längs riksvägen, har de ett gemensamt intresse att bygga ut vägnätet. Om båda bor i själva Selby har de ett gemensamt intresse av att bygga ut avloppssystemet. Koalitionerna kan även byggas kring ålder; yngre medborgare har ofta barn i stadens skolor varför de är angelägna om att utvidga skolbudgeten. Äldre medborgare är inte sena att påpeka, att eftersom yngre medborgare äger mindre landarealer betalar de mindre skatt. Men likväl kräver de en större skolbudget. Några konkreta skiljelinjer mellan män och kvinnor har Mansbridge inte kunnat notera, även om strukturella ojämlikheter i form av lön och frihet onekligen existerar. Det samma gäller i klassfrågor.

32. Inom forskning kring "ideala gruppstorlekar" och liknande måste detta resonemang betraktas som legio.

Litteraturförteckning

Sekundärlitteratur indikeras med asterisk (*)

Alexander, Jeffrey, 1991. "Bringing Democracy Back In" i Charles C. Lemert (red), *Intellectuals and Politics*. Newbury Park: Sage.

Aristoteles, 1988. *Den Nikomachiska Etiken*. Göteborg: Daidalos.

Ball, Terence, 1992. "New Faces of Power" i Thomas Wartenberg (red), *Rethinking Power*. Albany: State University of New York Press.

Barber, Benjamin, 1993. "Reductionist Political Science and Democracy" i George Marcus & Russell Hanson (red), *Reconsidering the Democratic Public*. University park: Penn State Press.

Barber, Benjamin, 1984. *Strong Democracy*. Berkeley: University of California Press.*

Begg, David, 1987. *Economics*. London: McGraw-Hill.

Björklund, Stefan, 1991a. "Kan statsvetare ta ställning i politik?" *Statsvetenskaplig Tidskrift* 96/1, 81-86.

Björklund, Stefan, 1991b. *Forskningsanknytning genom disputation*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

- Dryzek, John, 1990. *Discursive Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Epstein, Richard, 1988. "Modern Republicanism—Or The Flight From Substance". *Yale Law Journal* 97/8, 1633-1650.
- Fishkin, James, 1991. *Democracy and Deliberation: New Directions for Democratic Reform*. New Haven: Yale University Press.*
- Fishkin, James, 1992. *The Dialogue of Justice: Toward a Self-Reflective Society*. New Haven: Yale University Press.*
- Giddens, Anthony, 1985. "Power and Domination" i *The Nation-State and Violence*. Oxford: Polity Press.
- Gutmann, Amy, 1980. *Liberal Equality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hallberg, Peter, 1994. 'Människan – främst ett sällskapsdjur', *Svenska Dagbladet*, 941124.
- Hallberg, Peter, 1995. 'Komplexitet och Demokrati', publicerad uppsats, Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms Universitet.
- Holmes, Stephen, 1993. *The Anatomy of Antiliberalism*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Hume, David, 1992. *An Inquiry Concerning the Principles of Morals* i Konrad Marc-Wogau (red), *Filosofin genom tiderna: 1600-talet, 1700-talet*. Stockholm: Thales.
- Laclau, Ernesto, 1993. "Power and Representation" i Mark Poster (red), *Politics, Theory and Contemporary Culture*. New York: Columbia University Press.
- Laslett, Peter, 1956. "The Face to Face Society" i Laslett (red), *Philosophy, Politics and Society*. Oxford: Blackwell.
- Lewin, Leif, 1988. *Det gemensamma bästa: om egenintresset och allmänintresset i västerländsk politik*. Stockholm: Carlssons.
- Lukes, Steven, 1974. *Power: A Radical View*. London: Macmillan
- Macey, Jonathan, 1988. "The Missing Element in the Republican Revival". *Yale Law Journal* 97/8, 1673-1684.
- Mansbridge, Jane, 1980/1983. *Beyond Adversary Democracy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Michelman, Frank, 1988. "Law's Republic". *Yale Law Journal* 97/8, 1493-1537.
- Olson, Mancur, 1965. *The Logic of Collective Action*. Cambridge: Harvard University Press.
- Outshoorn, Joyce, 1994. "Being Present to Make Difference Visible? 'Parity Democracy' and the Question of the Political Representation of Women". Paper, Annual Meeting of the American Political Science Association, september, New York.*
- Pateman, Carole, 1970. *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.*
- Pitkin, Hanna, 1969. *Representation*. New York: Atherton.
- Pitkin, Hanna, 1967. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press.
- Pocock, J G A, 1975. *The Machiavellian Moment*. Princeton: Princeton University Press.*
- Popper, Karl, 1966. *The Open Society and Its Enemies: Hegel and Marx*. Princeton: Princeton University Press.*
- Rosener, Judy B, 1990. "Ways Women Lead". *Harvard Business Review*. November/September, 119-25.
- Saint-Germain, Michelle A, 1989. "Does Their Difference Make a Difference? The Impact of Women on Public Policy in the Arizona Legislature". *Social Science Quarterly* 70:956-68.
- Sandel, Michael, 1982. *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge: Cambridge University Press.*
- Sunstein, Cass, 1988. "Beyond the Republican Revival". *Yale Law Journal* 97, 1539-90.
- Thomas, Sue, 1991. "The Impact of Women on State Legislative Politics". *Journal of Politics* 53, 958-76.
- Tönnies, Ferdinand, 1926. *Gemeinschaft und Gesellschaft: Grundbegriffe der reinen Soziologie*. Berlin: Curtius.*
- Wendt, Alexander, 1994. "Collective Identity Formation and the International State". *American Political Science Review* 88/2.
- Wolin, Sheldon, 1960. *Politics and Vision*. Boston: Little, Brown.*
- Yoder, Janice, 1991. "Rethinking Tokenism: Looking Beyond Numbers". *Gender and Society* 5, 178-192.
- Young, Iris Marion, 1989. "Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship". *Ethics* 99, 250-274.